

Nataliia Mysak

ORCID: 0000-0002-8685-9566

(Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, Україна)

Галицькі ветеринари у другій половині XIX – на початку XX ст.: соціально-професійний портрет

W artykule przedstawiono weterynarzy jako grupę zawodową w strukturze inteligencji galicyjskiej drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Uwagę zwrócono na wzrost liczby lekarzy weterynarii, który był spowodowany zarówno wzrostem udziału hodowli zwierząt w sferze agrarnej regionu, jak i potrzebami militarnymi imperium Habsburgów, a także wzrostem zapotrzebowania na usługi weterynarzy. Przeanalizowano czynniki warunkujące proces kształtowania się tej grupy zawodowej inteligencji, scharakteryzowano specyfikę edukacji, percepcję społeczną oraz stereotypy narastające wokół zawodu, liczebność, specyfikę działalności zawodowej, sytuację materialną itp. Zajęto się też procesem konsolidacji przejawiającym się w utworzeniu stowarzyszenia zawodowego.

Słowa kluczowe: lekarz weterynarii, Akademia Weterynaryjna we Lwowie, działalność zawodowa, sprawa dyscyplinarna, Galicja

Поширення індустріальної революції, модернізація суспільно-політичного життя в Європі у другій половині XIX – на початку XX ст. вплинули на економічні процеси та соціальну структуру на галицьких теренах. Переорієнтація аграрної сфери, яка була домінуючою в Галичині, на створення багатогалузевих господарств, значний акцент на розвитку тваринництва зумовили потребу у кваліфікованих фахівцях-ветеринарах.

Зростання в останні роки в науковій літературі зацікавлення історією окремих соціально-професійних груп інтелігенції (вчителі, юристи, лікарі, літератори, журналісти, митці тощо) не сприяло поглибленню інтересу до спеціалістів у галузі ветеринарної медицини. На жаль, ця професійна група залишалася і надалі залишається маловивченою. Епізодичні згадки про галицьких ветеринарів можна почерпнути із досліджень, що стосуються історії ветеринарної освіти, зокрема заснування і функціонування Львів-

ської академії ветеринарії (ЛІАВ)¹, проблем консолідації ветеринарів², а також окремих представників цієї соціально-професійної групи³.

Мета статті – з'ясувати чинники, які впливали на процес формування ветеринарів як окремої професійної групи інтелігенції у Галичині. Охарактеризувати специфіку підготовки ветеринарів, суспільне сприйняття і стереотипи, що сформувалися навколо професії, особливості фахової діяльності, матеріального становища тощо. На прикладі дисциплінарних справ порівняти як співвідносились умови праці представників цієї фахової групи з відповідальністю за прорахунки під час виконання їхніх службових обов'язків.

У другій половині XIX ст. одним із факторів, що спонукав зростання попиту на ветеринарів, була активізація збройного протистояння у світі, відтак – збільшення чисельності австро-угорського війська, основу якого становила кавалерія. Так, у мирний час військові потреби у конях становили понад 49,5 тис. голів, а під час війни – 174 тис. Загалом же в Габсбурзькій імперії налічувалося 3,8 млн. коней, і за цими показниками вона перевершувала такі держави як Великобританія, Франція, Канада тощо⁴. Відтак доволі швидко виникла нагальна потреба у фахівцях з обслуговування й санації тварин.

Попри зростання попиту на спеціалістів ветеринарного профілю, ні уряд, ні крайова адміністрація не приділяли належної уваги їх підготовці. Історія ветеринарних студій у Галичині сягає своїм корінням ще у 1784 р., коли на медичному факультеті Львівського університету функціонувала школа хірургів і акушерів, учні якої вивчали основи ветеринарної справи.

¹ В. Благий, *Львівська Академія Ветеринарної Медицини в 1897–1914 рр.: історія становлення*, Львів 2001; М.Ф. Падура, *Заснування цісарсько-королівської ветеринарної школи у Львові*, „Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького” 2011, т. 13, № 4 (2), с. 316–331; J. Judek, *Historia szkolnictwa weterynaryjnego w Polsce do roku 1939*, „Życie Weterynaryjne” 2021, т. 96, nr 5, s. 351–362; A. Perenc, *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Toruń 1936; S.-T. Sroka, *Nauki weterynaryjne we Lwowie do roku 1945*, Rzeszów 1999; Z. Wróblewski, A. Gamota, A. Winiarska, T. Górski, *140 rocznica otwarcia szkoły weterynaryjnej we Lwowie*, „Życie Weterynaryjne” 2021, т. 96, nr 11, s. 782–789; A. Dzikowski, *Political and scientific support for the establishment of the Veterinary School in Lwów*, „Culture – Society – Education” 2020, nr 1(17), pp. 117–126; A. Chrószcz, M. Janeczek, *Weterynaria na ziemiach polskich [w:] Historia weterynarii i deontologia*, red. M. Janeczek, A. Chrószcz, T. Ożóg, N. Pospieszny, Warszawa 2012, s. 199–318.

² A. Bujko, S. Baran, „Przegląd Weterynaryjny” jako forma konsolidacji polskiego środowiska weterynaryjnego we Lwowie. Nie tylko o weterynarii, „Echa Przeszłości” 2019, т. XX, nr 2, s. 233–247.

³ K. Millak, *Polacy w nauce i służbie weterynaryjnej u obcych*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1957, т. 2, nr 2, s. 293–328.

⁴ *Ilość koni potrzebnych dla armii... [Wiadomości policyjno-weterynaryjne i statystyczne]*, „Przegląd Weterynaryjny” 1887, nr 5, s. 108.

Однак такі студії існували недовго: через брак студентів, пертурбації на факультеті, на початку XIX ст. заняття з лікування тварин припинилися⁵. До початку 1880-х рр. у Галичині не було жодної професійної школи для ветеринарів. А два початкові заклади, що функціонували в Австро-Угорській імперії, – Цісарсько-королівський військовий ветеринарний інститут у Відні та Королівська ветеринарна школа (згодом – академія) в Будапешті – на могли задовольнити потребу у профільних фахівцях в краї⁶. Це зумовлювалося, насамперед, значною, часто недоступною для вихідців із незможних родин, вартістю навчання за межами Галичини. Так, з 11 ветеринарів, роботу яких оплачували громади, у 1888 р. лише один мав диплом про закінчення Цісарсько-королівського військового ветеринарного інституту у Відні⁷. Нормативно не було прописано чітких вимог до практикуючих ветеринарів, крім завершення ветеринарних курсів і наявності свідоцтва про складення обов'язкового кваліфікаційного іспиту.

В Галичині екзамінувати на посаду державного ветеринара почали у 1874 р. Це був один з етапів створення крайової служби здоров'я⁸. Розпорядженням міністра внутрішніх справ від 3 серпня 1874 р. була створена екзаменаційна комісія для лікарів і ветеринарів, які хотіли здобути постійне місце роботи у службі здоров'я. Варто зауважити, що іспити відбувалися у чітко визначені строки, причому для лікарів – у Кракові, а для ветеринарів – у Львові⁹.

Дуже строкатою була і базова освіта фахівців з лікування тварин. У 1880-х рр. вона обмежувалася старшими класами гімназії (незавершене навчання), закінченою нижчою чи вищою реальною школою¹⁰.

Зростаюча потреба у висококваліфікованих кадрах зумовила реформу ветеринарної освіти у Галичині. Ще у 1871 р. Галицький сейм ухвалив

⁵ L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894, s. 103–104.

⁶ H. Kadyj, *Rozwój i działalność c.k. Szkoły weterynaryi we Lwowie od jej założenia w r. 1881 aż do końca roku szkolnego 1893/4*, Lwów 1895, s. 1.

⁷ *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, red. T. Pilat, Lwów 1888, t. XI, z. I, s. 31.

⁸ Служба здоров'я – служба, що забезпечувала медико-санітарний нагляд у повітах Галичини. Заснована і функціонувала на підставі «Статуту про організацію громадської та санітарної служби здоров'я» від 30 квітня 1870 р. Повітові служби підпорядковувалися Крайовій раді здоров'я у м. Львові (1871–1918). До її компетенції належали питання боротьби з інфекційними захворюваннями, будівництво медичних закладів і установ, дотримання санітарних інструкцій щодо відкриття кладовищ і поховання померлих, видача дозволів на відкриття закладів по виготовленню промислових і продовольчих товарів, зокрема харчової продукції тощо.

⁹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880*, Lwów 1880, s. 239; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1885*, Lwów 1885, s. 438.

¹⁰ *Wiadomości statystyczne...*, s. 5, 10, 14, 19, 23, 29, 33.

рішення про відкриття у Львові ветеринарної школи з польською мовою навчання¹¹. Вона мала розпочати підготовку фахівців вже від 1875–1876 н. р. Однак не вирішеність деяких організаційних питань відтермінувала відкриття освітнього закладу. В наступні роки у сеймі тривали дискусії про характер майбутньої школи (вища чи середня професійна), кількість кафедр, обсяги і джерела фінансування (крайовий чи державний бюджет)¹². Водночас спостерігалася деяка скептичність Відня, зокрема тодішнього міністра віросповідань і освіти Карла фон Штремайра (Karl von Stremaur), у доцільності виділення коштів на школу. Головні побоювання були пов'язані з недобором абітурієнтів. Однак завдяки наполегливості і рішучості деяких галицьких політиків у Відні вдалося домогтися втілення рішення про створення навчального закладу для підготовки ветеринарів. 27 грудня 1880 р. імператор Франц Йосиф I своїм розпорядженням заснував Ветеринарну школу у Львові, яка офіційно почала функціонувати 1 жовтня 1881 р.¹³ При навчальному закладі також були відкриті ковальська школа та ветеринарна клініка.

На навчання до Ветеринарної школи приймали осіб віком від 17 до 26 років, які закінчили щонайменше 6-й клас гімназії чи реальної школи, за умови успішного складення ними вступних іспитів (з польської і німецької мови, хімії, природознавства, географії, історії і математики). Учнів, що закінчили 6-й клас середньої школи з хорошими оцінками, зараховували без іспитів. Навчання охоплювало теоретичний і практичний курси, тривало 3 роки. Для дипломованих лікарів, що хотіли перекваліфікуватися, був передбачений скорочений курс навчання – 2 роки (4 семестри)¹⁴. Учні вивчали різні дисципліни, зокрема, годівлю тварин, анатомію з урахуванням топографічної і хірургічної анатомії, загальну патологію і патологічну анатомію, фізіологію з гістологічними вправами, ветеринарну хірургію, акушерство тварин, судову ветеринарію тощо. Обов'язковими були практичні заняття з хімії, анатомії і в кузні¹⁵. Навчання завершувалося кваліфікаційними іспитами для отримання диплому ветеринарного лікаря: теоретичним і практичним. Зокрема, під час практичного випускники мали продемонструвати оперативне втручання на тварині (живій чи мертвій).

¹¹ A. Chrószcz, M. Janeczek, *Weterynaria na ziemiach polskich...*, s. 263.

¹² P. Seifmann, *Dzieje założenia Szkoły Weterynaryi we Lwowie*, Lwów 1886, s. 5–11.

¹³ A. Dzikowski, *Political and scientific suport...*, p. 120–123.

¹⁴ P. Seifman, *Zdanie sprawy o Szkole weterynaryi we Lwowie za pięcioletni okres jej istnienia od roku szkolnego 1881/2 do 1885/6 włącznie z podaniem wiadomości dotyczących rokowań o założeniu tego zakładu*, Lwów 1886, s. 18; М.Ф. Падура, *Заснування цісарсько-королівської...*, с. 323.

¹⁵ P. Seifman, *Zdanie sprawy...*, s. 18–22; H. Kadyj, *Rozwój i działalność...*, s. 14–16.

Вартість іспиту була доволі значною – 57 зол. рин¹⁶. Втім, диплом, виданий ветеринарною школою у Львові, давав право її випускникам працювати у будь-якому коронному краї імперії¹⁷.

Попри необхідність такої школи, її функціонування супроводжувалося браком фінансування і кваліфікованих педагогів. Це позначалося на санітарно-гігієнічних умовах навчання, які радше відлякували, аніж приваблювали абітурієнтів. Як згадував, один із випускників школи Володимир Кульчицький¹⁸ (Włodzimierz Kulczycki), практичні вправи відбувалися в тісних, непристосованих приміщеннях. Наприклад, для занять з гістології і патологоанатомії була призначена лише одна кімната. Це зумовлювало надмірну концентрацію сірковуглецю, що впливало на самопочуття учнів. Улітку заняття з патологоанатомії іноді взагалі відбувалися на подвір'ї під стіною кабінету. А відсутність водопостачання і електричного освітлення сприяло поширенню, особливо в прозекторській, пацюків¹⁹. Також у перші роки існування школи спостерігався брак кваліфікованих кадрів. Деякі посади, зокрема асистентів і допоміжного персоналу, обіймали студенти старших курсів або ті, що щойно склали іспит на ветеринара. Наприклад, Евзебій Нестайко (Euzebiusz Nestajko) під час навчання у Ветеринарній школі одночасно працював спершу провізоричним (практикантом) (від 1 січня 1884 р.), а згодом постійним асистентом (від 1 жовтня 1885 р.) з річною платнею у 500 зол. рин. Крім нього, допоміжні посади обіймали ще два ветеринари – Нарцис Сікорський (Narcyż Sikorski) та Людвік Тимофтієвич (Ludwik Timoftiewicz)²⁰.

¹⁶ Золотий ринський (зол. рин.) – напівофіційна назва грошових одиниць в Австро-Угорщині. Від 1857 р. в Австрійській імперії в обігу були гульдени (флорини), які поділялися на 100 крейцерів. Золотий ринський вживався як синонім гульдена. У 1892 р. Австро-Угорщина провела грошову реформу, унаслідок якої в обіг ввели крону (корону). Співвідношення між старою і новою валютою було таким: 1 гульден = 2 кронам, 1 крейцер = 2 геллерам. Гульден паралельно з кроною перебував в обігу до 1899 р.

¹⁷ P. Seifman, *Zdanie sprawy...*, s. 23, 25.

¹⁸ Володимир Кульчицький (1862–1936) – ветеринар, зоолог, професор і ректор Ветеринарної академії у Львові. Народився в Перемишлі в українській знатній родині гербу Сас. Навчався в Коломийській гімназії. Вищу природничу освіту здобував у Відні і Львові. Доктор філософії у галузі хімії (1887). Згодом навчався у Ветеринарній школі у Львові. Працював асистентом на кафедрі домашніх тварин, а паралельно – залізничним і міським ветеринаром (1891–1905). З 1894 р. викладав у Ветеринарній школі паразитологію. З 1906 р. – звичайний професор описової анатомії, гістології та ембріології Львівської академії ветеринарії. Ректор академії (1917–1919). У 1934 р. вийшов на пенсію.

¹⁹ W. Kulczycki, *Wspomnienia z pierwszych lat Lwowskiej Uczelni Weterynaryjnej. Odczyt wygłoszony dnia 5 czerwca 1932 z okazji 50 letniego jubileuszu Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie*, Lwów 1932, s. 6–7.

²⁰ P. Seifman, *Zdanie sprawy...*, s. 52.

Матеріальні проблеми і складність навчання вплинули на чисельність учнів Ветеринарної школи, яка тенденційно зменшувалась. Так, першого року до освітнього закладу вступили аж 92 абітурієнти. Однак з різних причин 42 залишили навчання протягом року. При зарахуванні на другий рік через незадовільні оцінки переведено лише 62% учнів (31 з 50). Згодом ситуація з набором погіршилася. У 1882/1883 н. р. у школі навчалися 69 учнів, 1883/1884 н. р. – 63, 1884/1885 – 34, а 1885/1886 – аж 26²¹.

Посилення державою вимог у галузі ветеринарного нагляду, а також збільшення частки тваринництва в сільському господарстві невдовзі зумовили необхідність реорганізації ветеринарної школи. За розпорядженням імператора від 31 грудня 1896 р. її з 1897/1898 н. р. трансформували у вищий заклад освіти – Львівську академію ветеринарії. Вона стала другою, після Віденської академії ветеринарії, вищою школою такого типу в Австро-Угорській імперії²². Та її статусу зовсім не відповідали умови навчання, особливо стан аудиторій і лабораторій. Варто зауважити, що каналізація, водопровід і гасове освітлення в академії з'явилися лише в 1904–1908 роках, а електрифікація – аж в 1924 р.²³

Статус академії зумовив зміни у навчальному процесі, зокрема поглибилася практична підготовка студентів. Практичні заняття відбувалися не лише в аудиторіях і клініці. На початку XX ст. невід'ємним елементом підготовки ветеринарів стали навчально-наукові екскурсії. Їх організовували для студентів 3–4 курсів з метою унаочнення різних аспектів майбутньої професійної діяльності. Як правило, молодь відвідувала різні тваринницькі виставки, ринки, фільварки, господарства по розведенню племінної худоби, вивчала особливості годівлі свійських тварин, роботи державної ветеринарної служби тощо. Наприклад, у лютому 1907 р. студенти їздили у м. Буськ, де оглядали корів симентальської породи²⁴. Іноді, під час спалаху епідемії, виїжджали в її епіцентр, щоб наочно оглянути хворих тварин та ознайомитися з організацією санітарно-поліційних обмежень²⁵.

Випускників Ветеринарної академії допускали до самостійної практики після здобуття диплому ветеринарного лікаря. Наприкінці XIX ст. його видавали після успішного складення трьох ригороз²⁶. Порядок їх прове-

²¹ Ibid., s. 61–63.

²² В. Благий, *Структура та викладацький склад вищих шкіл Львова на початку XX ст.*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, 2000, вип. 35–36, с. 212.

²³ W. Kulczycki, *Wspomnienia z pierwszych lat...*, s. 6–7.

²⁴ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), фонд 46 Академія ветеринарної медицини у Львові, опис 1, справа 51, арк. 3.

²⁵ Ibid., арк. 1–2, 4–5, 8, 11.

²⁶ Ригорози – випускні платні публічні іспити у вищих школах Австро-Угорщини, що були обов'язковою умовою отримання докторського ступеня. У деяких освітніх закладах складання першої ригорози дозволялось після закінчення 4 семестру.

дення був такий, як іспитів на звання «доктора лікарських наук». Екзамени відбувалися публічно і склалися з теоретичної та практичної частин. На кожному з іспитів кандидати виявляли свої знання з певної групи дисциплін. Під час першої ригорози їх екзаменували з таких предметів: вирощування тварин; анатомія, гістологія й ембріологія; фізіологія; фармакологія, токсикологія та рецептура; під час другої – з загальної патології, патологічної зоотомії разом з бактеріологією; спеціальної патології, терапії внутрішніх хвороб і епізоотології. Предметами третього іспиту були: хірургія з офтальмологією і наукою про операції, акушерство, наука про підковування. Щоб отримати ступінь ветеринарного лікаря, слід було всі екзамени скласти щонайменше на «достатньо». У випадку негативного результату дозволялося повторне складення іспитів²⁷.

Необхідно зауважити, що функціонування Ветеринарної академії зовсім не вирішило проблеми з нестачею кваліфікованих кадрів у галузі тваринництва. Чисельність студентів у навчальному закладі, а відтак – і потенційних ветеринарів, була малою. Це зумовлювалося непопулярністю в суспільстві означеного фаху. В громадській думці краю утвердилося стереотипне ставлення до професії ветеринарного лікаря як менш «статусної», порівняно з лікарем, юристом, державним чи приватним урядником. Це яскраво проілюстрував у спогадах відомий галицький адвокат і громадський діяч Степан Шухевич (Stepan Szuchewicz). Розмірковуючи над (не)престижністю фахівців, він прирівняв Ветеринарну академію до кадетської школи і учительської семінарії, які взагалі не були вищими освітніми закладами. Та й ставлення широкого загалу до професії ветеринара було дещо меншовартісним: «Про ветеринарів знов можна було почути: – Що? Моя дитина має кобилі під хвіст заглядати? Ні, того не буде!»²⁸. Вибір Ветеринарної академії як місця навчання одразу ж таврував абітурієнта / студента як неуспішного, «последнього тумана», такого, що не міг здобути освіту в інших, більш престижних школах, а це було справжнім соромом для родини. Взагалі в галицькому суспільстві побутувала думка, що в освітній заклад вступали лише ті, хто погано вчився у гімназії і не міг здати іспит зрілості²⁹. Це опосередковано підтверджували й умови вступу – в академію приймали випускників гімназії або реальної школи без матури. непопулярність ветеринарного фаху ілюструє і статистика учнів Ветеринарної школи, а згодом студентів ЛАВ. Наприклад, щорічна чисель-

²⁷ ДАЛО, фонд 46, опис 1, справа 29, арк. 4–5.

²⁸ С. Шухевич, *Моє життя: Спогади*, Лондон 1991, с. 138.

²⁹ Іспит зрілості, матура, матуральний іспит – випускний іспит у галицьких середніх освітніх закладах (гімназіях та реальних школах), що давав можливість продовжити навчання у вищій школі.

ність абітурієнтів першого навчального закладу протягом його існування (1881–1894) коливалася від 10 до 59 осіб. При цьому кількість серед них матуристів становила в середньому 11,8%³⁰.

Ця тенденція продовжувалися і в академії. Щорічно навчання у ній завершували в середньому 30 випускників. Однак диплом ветеринарного лікаря (хто склав кваліфікаційний іспит) здобували не всі. Про це свідчать наступні дані: з 774 випускників Ветеринарної школи і академії за період 1881–1906 рр. диплом ветеринарного лікаря здобули лише 294 особи (38%)³¹. Не покращилась ситуація з ветеринарними кадрами і напередодні Першої світової війни. За 20 років функціонування академії (1898–1918), навчання у ній завершили 332 студенти, з яких лише 17 здобули ступінь доктора ветеринарних наук³².

Однією з причини браку кваліфікованих ветеринарних кадрів була складність навчання, необхідність опанувати значну кількість дисциплін, які опосередковано пов'язані з майбутньою діяльністю. У 1900 р. Міністерство віросповідань і освіти спробувало усунути деякі недоліки підготовки ветеринарних лікарів. Зміни стосувалися як організації навчального процесу, так і процедури складання випускних іспитів (ригороз). Зокрема, для абітурієнтів скасовували вступні іспити з природничих наук, а під час навчання посилювали увагу до практичної підготовки. Зменшилась і кількість обов'язкових предметів та іспитів з них. Так, з цього переліку зникли зоологія, ботаніка й мінералогія. Обов'язковими для усіх студентів стали хімія, патологічна гістологія, психіатрія, невропатологія, педіатрія, дерматологія, сифілідологія, дентистика, отіатрія і щеплення від віспи. Найбільші зміни стосувались випускних іспитів. По-перше, зменшилась їх чисельність з 6 до 3. По-друге, ліквідували двоетапні екзамени з часовим проміжком між ними, натомість впровадили синтетичний теоретично-практичний іспит.

Загалом підготовка ветеринарів складалась з двох етапів. Під час першого, підготовчого, який завершувався комплексним іспитом, студенти вивчали 6 предметів (теоретична фізика, біологія, теоретично-практична хімія, анатомія, фізіологія та гігієна). Другий етап охоплював вивчення власне лікарських наук, які були предметом II та III ригороз. Під час II іспиту студенти мали виявити теоретичні знання з фармакології та гігієни, теоретично-практичні з патологічної анатомії та патологічної гістології. III екзамен був найскладнішим, складався з таких предметів: внутрішня

³⁰ H. Kadyj, *Rozwój i działalność...*, s. 92.

³¹ *Ibid.*, s. 92; „Діло”, 1907, ч. 153, с. 3.

³² J. Judek, *Historia szkolnictwa weterynaryjnego...*, s. 360.

медицина, хірургія, акушерство, офтальмологія, психіатрія і невропатологія, педіатрія, дерматологія і сифілідологія, судова медицина³³.

У 1912 р. в академії затвердили новий навчальний план³⁴. Водночас була реорганізована процедура складання державних іспитів. Зміни стосувалися хронології і змістового наповнення екзаменів. Перший можна було скласти наприкінці другого або на початку третього семестру. До другого іспиту кандидатів допускали лише після обов'язкової дворічної практичної підготовки. Поглиблювалася власне ветеринарна підготовка фахівців: з переліку екзаменаційних зникли предмети загальномедичного профілю (психіатрія і невропатологія, педіатрія, дерматологія і сифілідологія), натомість з'явилися вузькоспеціалізовані ембріологія, бактеріологія, гігієна молока і м'яса, буютрика (наука про поширення, патогенез, діагностику, лікування та профілактику захворювань великої рогатої худоби та інших жуйних тварин) тощо³⁵.

Кар'єра ветеринара могла розвиватись у трьох напрямках: як військового фахівця, державного чи приватного (вільно практикуючого) службовця³⁶. Представники першої категорії перебували на військовій службі, їхній освітній рівень обмежувався спеціальними курсами і практичним досвідом, або Віденським ветеринарним інститутом. Деякі з військових ветеринарів після служби і виходу у відставку закінчували Ветеринарну школу / академію, продовжували практикувати приватно чи вступали на державну службу, а іноді поєднували обидва варіанти. Наприклад, у 1888 р. з 11-ти галицьких громад, що утримували посаду фахівця з лікування тварин, в 4-ох працювали колишні військові ветеринари³⁷. Ті, що практикували приватно, зазвичай, обслуговували великі тваринницькі господарства або надавали послуги на вимогу. Розмір їх платні залежав від попиту. Більшість ветеринарних лікарів перебували на державній службі, а їх посади належали до VIII–XI рангів³⁸. Статус держслужбовця гарантував їм фіксовану платню (хоча й невелику), а також державне пенсійне забезпечення.

³³ *Reorganizacja studiów i egzaminów lekarskich [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 2, s. 60–61.

³⁴ A. Chrószcz, M. Janeczek, *Weterynaria na ziemiach polskich...*, s. 270–271.

³⁵ ДАЛО, фонд 46, опис 1, справа 74, арк. 1–10.

³⁶ *Weterynarze wolnopraktykujący [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 137.

³⁷ *Wiadomości statystyczne...*, s. 14, 19, 21, 35.

³⁸ Так, до VIII рангу належали посади крайових ветеринарів (у 1900 р. в австрійській частині імперії їх налічувалося усього 16), до IX – ветеринарні інспектори (9 осіб), до X – ветеринарні конципісти (13), до XI – повітові ветеринари (347). Загалом у 1900 р. в Австрії налічувалося 385 ветеринарів. *Liczba weterynarzy rządowych w Austrii [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 139.

Становище цієї категорії фахівців залежало від посади (повітовий, міський ветеринар чи ветеринар у конкретній громаді) та фінансування. Дещо вищою була платня перших і других (особливо у більших містах, таких, як Тернопіль, Станиславів, Перемишль тощо), меншою – третьою групи. Платня ветеринарів, посади яких перебували на балансі громади, залежала від розміру бюджету. Наприклад, у 1888 р. вона коливалася від 150 зол. рин. (у Жовкві), до 250 (у Коломиї), 300 (у Снятині і Сокалі), 400 (у Дробичі і Тарнуві)³⁹.

До початку XX ст. ситуація у цій сфері зовсім не покращилась. Так, у 1900 р. міська рада м. Новий Тарг оголосила конкурс на заміщення вакантної посади міського ветеринара з річною платнею 1000 корон⁴⁰. Призначав та переводив повітових ветеринарів з однієї місцевості в іншу особисто галицький намісник. Затвердження представників цієї професії на вищих посадах, зокрема, провізоричного інспектора для справ ветеринарії при Галицькому намісництві здійснював міністр внутрішніх справ.

Діяльність ветеринарів регулювала службова інструкція, а також «Статут про організацію громадської та санітарної служби здоров'я» від 30 квітня 1870 р.⁴¹ Посада ветеринара охоплювала широкий спектр обов'язків: ведення ветеринарно-санітарного огляду у громаді чи повіті, вивчення епізоотичної ситуації, зокрема на ярмарках, базарах, під час забою тварин, особливо на міських і стихійних скотобійнях, питання імпорту / експорту тварин та продуктів тваринництва, боротьба з епідеміями ящура, туберкульозу, чуми тощо. Брак відповідної освітньої підготовки, непопулярність професії зумовлювали дефіцит ветеринарних кадрів, часто – їх низький кваліфікаційний рівень. Це відображалось на якості виконання професійних обов'язків. До негативних аспектів роботи ветеринара варто додати значні територіальні округи, які доводилося обслуговувати, боротьбу з постійними епідеміями тварин у Галичині, недотримання населенням карантинних заходів, шахрайство власників тварин тощо. Звичними були й помилки в професійній діяльності, що ставали предметом дисциплінарного слідства. Такі розслідування проводилися Намісництвом (спеціально створеною комісією) і закінчувалися, як правило, доганами або переведенням ветеринара в іншу місцевість.

Яскраво ілюструють всі аспекти роботи галицького ветеринарного лікаря низка дисциплінарних справ кінця XIX ст., що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Перша

³⁹ *Wiadomości statystyczne...*, s. 10, 14, 23, 31, 35.

⁴⁰ *Konkurs*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 11, s. 351.

⁴¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України), фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів, опис 11, справа 254, арк. 3.

– про службове недбалство Івана Павликевича (Jan Pawlikiewicz) (прибл. 1850–1894). На жаль, відомостей про життя і діяльність цього ветеринара вкрай мало. Син військового, дитячі і юнацькі роки провів у Німеччині. Там же здобув освіту і кваліфікацію ветеринара. Після закінчення навчання І. Павликевич повернувся в Галичину. Спершу працював ветеринаром у м. Ярославі (тепер Підкарпатського воєводства, Республіка Польща)⁴². Вже у 1870 р. у документах він фігурує як працівник служби здоров'я у Бродівському повіті⁴³. Очевидно, високий освітній і кваліфікаційний рівень І. Павликевича відіграв неабияку роль у призначенні його 1873 р. повітовим ветеринаром в Бродах⁴⁴. Цю посаду обіймав до 1876 р.⁴⁵ Варто зауважити, що йому доводилося виконувати значний обсяг роботи, стикатися з певними труднощами, адже в територіальному плані Бродівський повіт був одним з найбільших (охоплював 3238 кв. миль, на яких розташовувалось 110 громад). Підставою для дисциплінарного провадження був інцидент, що трапився в липні 1875 р. у с. Пеняки. У зв'язку з появою у фільварковому господарстві випадків захворювання худоби на сибірськ у виразку староста делегував ветеринара для вивчення ситуації і життя всіх необхідних карантинних і лікувальних заходів, щоб запобігти поширенню інфекції та зупинити епідемію. Однак після відвідин села І. Павликевичем 23 липня протягом кількох годин раптово померли, абсолютно до цього здорові, 33 особини великої рогатої худоби. Наступного дня така ж доля спіткала ще одну корову. Цей епізод одразу ж став приводом для дисциплінарного слідства, яке проводили бродівський староста та спеціальна комісія Галицького намісництва. Розслідування тривало аж до початку жовтня 1875 р. Спершу ветеринара звинуватили у тому, що причиною мору тварин стало споживання ними водного розчину селітри, приготовленого за його вказівкою. Однак детальне розслідування й опитування свідків формально підтвердило невинність І. Павликевича. Виявилось, що худоба переїла свіжоскошеної трави, а загинула через халатність двірського пастуха Стефана Котика (Stefan Kotyk), який, порушивши інструкцію ветеринара, розвів для напування тварин, що занедужали, значно більшу дозу селітри. Цю ж версію підтвердив і крайовий ветеринар Йозеф Вернер (Józef Werner). Варто зауважити, що, попри розходження думок членів комісії (деякі взагалі не

⁴² Павликевичъ Иванъ ... [Посмертній оновѣстки], „Дѣло” 1894, ч. 7, с. 2; Павликевичъ Иванъ ... [Посмертныи вѣсти], „Галичанинъ” 1894, ч. 9, с. 3.

⁴³ Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem krakowskiem na rok 1870, Lwów 1870, s. 493.

⁴⁴ Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1873, Lwów 1873, s. 16.

⁴⁵ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1876, Lwów 1876, s. 15, 488.

вбачали у подіях вини ветеринара і вважали, що немає підстав для розслідування), І. Павликевича визнали винним у занедбанні посадових обов'язків, порушенні службової інструкції, «Статуту про організацію громадської та санітарної служби здоров'я» від 30 квітня 1870 р., інших нормативних документів. Головним аргументом для звинувачення стало свідчення самого ветеринара, що він дав лише вказівки, не деталізувавши їх, особисто не проконтролював лікування тварин, а доручив це дворовій службі. Дисциплінарна комісія оголосила І. Павликевичу догану з попередженням про жорстокіше покарання у випадку повторного порушення⁴⁶.

Після цього епізоду І. Павликевич ще деякий час продовжував обіймати посаду бродівського повітового ветеринара. У 1877 р. був переведений до Збаража, де працював до початку 1880-х років⁴⁷. На жаль, точну дату зміни місця роботи визначити не вдалося. Відомо лише, що у 1885 р. І. Павликевич вже працював у Бережанському повіті, у м. Козлів (тепер – селище міського типу Козлів Козівського району Тернопільської обл.), згодом – у м. Турка⁴⁸. Від 1891 р. обіймав посаду повітового ветеринара у Станиславові⁴⁹. Помер передчасно, 21 січня 1894 р., на 44 році життя⁵⁰.

Друга дисциплінарна справа пов'язана зі службовим недбальством ветеринарного лікаря з м. Кросно Петра Павликевича (Piotr Pawlikiewicz). Приводом для його звинувачення стали три епізоди. По-перше, 29 вересня 1889 р. у м. Біла (m. Biała) на залізничній станції під час огляду стада свиней у них було виявлено чуму. Виявилось, що свині прямували з м. Кросно, де ветеринар П. Павликевич 27 вересня засвідчив, що вони здорові. По-друге, 28 вересня ветеринар дозволив перевезення 84 свиней до Праги. Коли тварини прибули в пункт призначення, 46 були вже хворими на чуму. Третій епізод трапився 16 листопада 1889 р. П. Павликевич дозволив перевезення 46 волів з м. Ясло, у якому на той час був оголошений карантин. Санітарний інспектор, що перевіряв діяльність ветеринара також виявив на залізничній станції 4,5 тонни м'яса, завантаженого у вагон, причому без жодних дозвільних документів. Під час розслідування, виправдовую-

⁴⁶ ЦДІАЛ України, фонд 146, опис 11, справа 254, арк. 3–4, 6–10.

⁴⁷ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1877*, Lwów 1877, s. 41, 470; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880*, Lwów 1880, s. 37, 459.

⁴⁸ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1885*, Lwów 1885, s. 440, 449; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1890*, Lwów 1890, s. 521.

⁴⁹ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1891*, Lwów 1891, s. 33, 521; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1893*, Lwów 1893, s. 33.

⁵⁰ Павликевичъ Иванъ ... [Посмертні оповістки], „Діло” 1894, ч. 7, с. 2.

чись, П. Павликевич зауважив, що у першому випадку, оглядаючи свиней, не помітив у них ознак захворювання, адже інкубаційний період хвороби становить від 3 до 6 днів. У другому випадку ветеринар мотивував своє рішення надати дозвіл тим, що у Кросні не було оголошено карантину, а тварини захворіли лише в одному господарстві на околиці міста. По третьому епізоду П. Павликевич зауважив, що оглядав волів уночі 15 листопада. Не виявивши у них ознак хвороби, наступного дня він повідомив староство про можливість їх перевезення. Під час розслідування першого випадку, дисциплінарна комісія визнала П. Павликевича винним і оголосила йому сувору догану. Слідство щодо двох інших епізодів встановило значну плутанину з постановами та процедурою впровадження карантину, пов'язаного з епідемією свійських тварин. Незважаючи на це, відповідальність все ж було покладено на ветеринара. Оскільки П. Павликевич вже мав одне дисциплінарне стягнення, то комісія своїм рішенням від 30 березня 1890 р. визнала його винним у службовій недбалості і покарала переведенням за власний коштів⁵¹ в іншу місцевість. Варто зауважити, що П. Павликевич міг протягом 14 днів оскаржити цю ухвалу у Міністерстві внутрішніх справ⁵². Не відомо, чи звертався він з апеляцією. Однак уже у 1890 р. П. Павликевич працював повітовим ветеринаром у м. Турка⁵³. Згодом він ще кілька разів змінював місце праці. З 1895 р. до 1900 р. був ветеринарним лікарем в Краківі⁵⁴, у 1901 р. – в Бродах⁵⁵, у 1902 р. – в Грибуві⁵⁶, від 1903 р. – у Городку⁵⁷. Напередодні Першої світової війни (1911–1914 рр.) П. Павликевич працював у м. Глобікова (Głobikowa)⁵⁸.

⁵¹ Переведення власним коштом було однією з форм матеріального «покарання»: означало, що держава не відшкодовувала витрати, пов'язані з переїздом на нове місце праці, все оплачував винятково сам ветеринар.

⁵² ЦДІАЛ України, фонд 146, м. Львів, опис 11, справа 257, арк. 2–12.

⁵³ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1890*, Lwów 1890, s. 521.

⁵⁴ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1895*, Lwów 1895, s. 521; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900*, Lwów 1900, s. 636.

⁵⁵ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1901*, Lwów 1901, s. 636.

⁵⁶ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1902*, Lwów 1902, s. 704.

⁵⁷ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1903*, Lwów 1903, s. 704; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1905*, Lwów 1905, s. 764; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1910*, Lwów 1910, s. 842.

⁵⁸ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1911*, Lwów 1911, s. 917; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1914*, Lwów 1914, s. 952.

Негативні аспекти роботи ветеринара ілюструють ще дві дисциплінарні справи, у яких обвинуваченим був Евзебій Нестайко. Він поєднував викладання у ветеринарній школі у Львові (як асистент) з обов'язками повітового ветеринара у м. Мелець (тепер Підкарпатське воєводство, Республіка Польща). Приводом для першого дисциплінарного слідства стали події лютого-березня 1888 р. в селищі Гогенбах (Hohenbach, польс. Czermin, тепер село у гміні Чермін Мелецького повіту Підкарпатського воєводства). Місцевий осадник Генрік Стамм (Henryk Stamm) звернувся до старости зі скаргою і проханням надіслати комісію для розслідування інциденту з місцевим ветеринаром з приводу епідемії сап⁵⁹ у коней. Він зазначав, що Е. Нестайко під час поширення у селищі захворювання нібито виписав 6 його коням з підозрою на зараження свідоцтво здоров'я. На підставі цього документу коней продали у Краків.

Загалом справа виявилася вкрай заплутаною. Під час слідства з'ясувалося шахрайство господаря худоби та його сина, прагнення уникнути відповідальності. Ще у лютому 1888 р. Г. Стамм продав 5 коней уланам з м. Дембїца. Одна тварина невдовзі виявилася хворою і її забили. У відповідь на це староство доручило Е. Нестайку оглянути коней Г. Стамма. Ветеринар виявив 8 хворих тварин, яких утримували у 3-х різних стайнях. За його вказівкою стайні дезінфікували, а тварин помістили на два місяці в карантин. Втім господар приховав інформацію про коней, які перебували разом із хворими в одному приміщенні, а згодом частину з них продали на ярмарку. Тих, що залишились (6), перевели до іншої стайні. Водночас Г. Стамм повідомив ветеринара, що тварин він нібито купив у продавців з Росії. Е. Нестайко, оглянувши коней, підтвердив відсутність у них інфекції. Під час слідства з'ясувалося шахрайство господаря тварин і його намагання перекласти відповідальність за порушення санітарних приписів на ветеринара. Завдяки аргументованим виправданням Е. Нестайка дисциплінарна комісія не змогла довести факт зловживання владою. Однак вона все ж звинуватила його у легковажності щодо виконання своїх професійних обов'язків. Найбільше ветеринарові дорікали за те, що він повірив господареві тварин, не перевірів їх походження і засвідчив відсутність у них інфекції. Зрештою, дисциплінарна комісія своїм рішенням від 6 серпня 1888 р. оголосила Е. Нестайкові сувору догану⁶⁰.

⁵⁹ Сап (англ. glanders, лат. malleus) – інфекційне захворювання у тварин і людей зоонозної природи з контактним механізмом передачі інфекції, яке проявляється гарячкою, утворенням виразок, численних абсцесів у різних тканинах і органах. Джерелом інфекції є хворі коні, мули, віслюки, верблюди.

⁶⁰ ЦДІАЛ України, фонд 146, опис 11, справа 225, арк. 22–36.

Наступне розслідування проти ветеринара розпочали 1890 р. Його звинуватили у встановленні хибного діагнозу у тварин з корисливою метою. Під час епідемії чуми у свиней в Мелецькому повіті Е. Нестайко констатував поширення захворювання тварин у трьох селах. Однак вже через кілька днів після повторного огляду свиней, зафіксував лише два випадки інфікування в одній стайні⁶¹. Водночас тварин оглянув і ветеринар з Кракова, який не помітив у них жодних ознак хвороби. Така неоднозначність висновків спонукала староство звернутись по допомогу до крайового ветеринара. Той оглянув тварин 19 травня (через 11 днів після Е. Нестайка) і підтвердив, що тварини здорові. В ході подальшого розслідування з'ясувалося, що повітовий ветеринар надуживав владою у корисливих цілях – він розпорядився не видавати свідоцтва здоров'я тваринам без його особистого огляду. Іноді такі візити «коштували» власникам худоби значних сум, навіть у 100 зол. рин.⁶² До справи долучили свідчення Шимона Ашгейна (Szymon Aszhein), який користувався послугами Е. Нестайка у 1888 р. Він зазначив, що ветеринар часто перешкоджав власникам у продажі їхньої худоби. Сам же Ш. Ашгейн, щоб не звертатися за дозволом до Е. Нестайка, продавав тварин по одній особині (а це не потребувало свідоцтва здоров'я)⁶³. Отримання ветеринаром завищеної платні за надані послуги підтвердило і староство в м. Мелець⁶⁴. Незважаючи на апеляції Е. Нестайка до Міністерства внутрішніх справ, дисциплінарна комісія визнала доведеними факти перевищення ним посадових обов'язків⁶⁵.

Розглянуті справи – яскраве свідчення негативних аспектів роботи державних ветеринарів у Галичині. Через складність професії, значний обсяг обов'язків, які доводилося виконувати ветеринарному лікареві, будь-який прорахунок, дії, що не відповідали службовій інструкції, конфлікти з господарями тварин іноді ставали приводом для дисциплінарного слідства. А низька платня часом навіть породжувала випадки корупції та зловживання посадовими обов'язками серед державних ветеринарів.

Розвиток тваринництва у Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. вплинув на зростання попиту на фахівців ветеринарної галузі. За 40 років, від 1874⁶⁶ до 1914, чисельність фахівців з лікування тварин у краї зросла

⁶¹ Згодом усіх свиней з цієї стайні знищили, щоб запобігти поширенню хвороби. ЦДДАЛ України, фонд 146, опис 11, справа 235, арк. 7–23.

⁶² Ibid., арк. 61.

⁶³ Ibid., арк. 43.

⁶⁴ Ibid., арк. 26–27.

⁶⁵ Ibid., арк. 62–65.

⁶⁶ У статті як початкову дату використовуватимемо 1874 р. Саме поява в цьому році екзаменаційної комісії на ветеринарів у Галичині, спонукало державу здійснювати статис-

більш як у 16 разів (табл. 1). Щоб запобігти відтоку ветеринарів, влада не звертала уваги на поєднання ними державної служби і приватної практики / викладацької діяльності. Навіть дисциплінарні стягнення щодо ветеринарів не були жорсткими: обмежувалися суворою доганою, або переведенням в іншу місцевість на аналогічну посаду⁶⁷. Так само лояльним до майбутніх фахівців було і керівництво Ветеринарної школи у Львові, а згодом і академії. Статистика свідчить, що низька успішність не була приводом до відрахування. Більшість учнів / студентів повторно навчалися на першому і навіть другому курсах. Так, за підрахунками Генріха Кадія (Henryk Kadyj), понад 24% учнів ветеринарної школи змушені були ще раз опанувати програми першого року навчання⁶⁸. Згідно зі статистичними даними за весь період існування освітнього закладу диплом ветеринарного лікаря отримали заледве 119 випускників (23,8%), а припинили навчання після першого курсу аж 218 (47,6%) осіб⁶⁹.

Аналогічна тенденція спостерігалася і у Львівській ветеринарній академії. Загалом протягом 25 років існування ветеринарної школи та академії, у цих закладах навчалися 774 студенти, однак диплом ветеринарного лікаря здобули лише 294 особи (38%)⁷⁰. За таких умов влада всіляко намагалася збільшити чисельність ветеринарів, субсидіюючи функціонування Академії, надаючи стипендії для студентів. Вона навіть заохочувала перекваліфіковуватись лікарів. Зокрема, у 1901 р. Міністерство віросповідань і освіти призначило трирічні стипендії у розмірі 1600 корон для тих медиків, що студіюватимуть ветеринарію в одній зі спеціалізованих вищих шкіл Австро-Угорщини⁷¹.

тичний облік ветеринарних лікарів. На жаль, за попередній період не вдалося знайти відомостей про чисельність представників цієї професійної групи в краї.

⁶⁷ Водночас варто зауважити, що покарання за дисциплінарні порушення для фахівців інших спеціальностей, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю, наприклад, вчителів народних шкіл чи викладачів гімназій, суддів, нотаріусів, були набагато суворішими – від переведення на нижчу посаду до позбавлення права працювати у конкретній галузі взагалі. Див. про це: Н. Мисак, *Українські народні вчителі та вчительки в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століття: професіонали, громадяни, особистості*, [в:] *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть): монографія* / відп. ред. І. Соляр; упоряд. М. Романюк, Львів 2018, кн. 1, с. 170–196; Н. Мисак, *Українські судді в Галичині наприкінці XIX – початку XX ст.: соціально-професійний портрет*, “З історії західноукраїнських земель” 2020, вип. 16, с. 17–52.

⁶⁸ Н. Kadyj, *Rozwój i działalność...*, s. 94.

⁶⁹ Ibid., s. 95.

⁷⁰ „Діло” 1907, ч. 153, с. 3.

⁷¹ *Austryackie Ministerstwo oświaty ...[Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 4, s. 148–149.

Таблиця 1. Чисельність ветеринарних лікарів у Галичині у 1874–1914 рр.⁷²

Рік	Чисельність ветеринарів в Галичині, осіб	Кількість ветеринарів зі ступенем доктора наук, осіб	Частка ветеринарів зі ступенем доктора наук, %
1874	16	0	0
1880	27	2	7,4
1890	92	10	10,9
1900	234	7	2,99
1910	224	7	3,13
1914	258	17	6,59

Невід’ємним елементом соціально-професійного портрету ветеринарів є їх етнонаціональна та релігійна характеристики. Однак австро-угорська офіційна статистика вкрай скупа на таку інформацію. Ветеринарів, на відміну від адвокатів, лікарів, вчителів чи митців, вона взагалі не розглядала як окрему професійну групу. У статистичних звітах вони разом з акушерками об’єднані в категорію «Санітарна служба». Про етнонаціональний склад та віровизнання ветеринарів можемо судити за кількісними характеристиками учнів Ветеринарної школи у Львові. За весь період її існування там здобували освіту 74,8% поляків, 18,5% українців та 6,7% представників інших національностей (болгари, чехи, словаки тощо). Втім, ці дані об’єктивно не відображають етнонаціонального обличчя професійної групи. Адже в Габсбурзькій імперії євреїв не вважали окремою етнічною, а лише релігійною спільнотою. Тому характеристики учнів Ветеринарної школи за віровизнанням суттєво відрізняються від даних за національністю. З-поміж тих, хто здобував фах ветеринара, було 56,5% римо-католиків, 20,5% греко-католиків, 19,6% юдеїв, 3,4% представників інших релігій (православні, вірмено-католики, протестанти)⁷³. Узагальнивши ці дані, можна стверджувати, що серед ветеринарних лікарів у Га-

⁷² Підраховано за: *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1874*, Lwów 1874, s. 471; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880*, Lwów 1880, s. 458–459; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1890*, Lwów 1890, s. 520–521; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900*, Lwów 1900, s. 635; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1910*, Lwów 1910, s. 840–842; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1914*, Lwów 1914, s. 950–953.

⁷³ H. Kadyj, *Rozwój i działalność...*, s. 94–95.

личині більше половини становили поляки, приблизно порівну – в межах 19–20%, – українці та євреї.

Чисельне зростання ветеринарів зумовило потребу їх консолідації для вирішення питань підвищення кваліфікації, соціального й матеріального забезпечення, захисту юридичних і професійних прав, комунікації для обміну досвідом з фахівцями інших провінцій Габсбурзької імперії, країн Європи, Америки тощо. З цією метою 1886 р. у Львові було засноване Галицьке ветеринарне товариство (*Galicyskie Towarzystwo Weterynarskie*), яке проіснувало до початку Першої світової війни. Головними цілями своєї діяльності воно проголошувало: заохочення ветеринарів до наукових студій, популяризацію і розвиток ветеринарії як наукової галузі; вирішення станових проблем ветеринарів; матеріальна підтримка потребуючих членів товариства, їх удів та сиріт. Товариство очолював Виділ у складі голови, його заступника, наукового та адміністративного секретарів, контролера, члена виділу та трьох заступників. Термін каденції керівного органу тривав 1 рік. Члени товариства поділялися на 4 категорії: дійсні, кореспонденційні, допоміжні і почесні. Активну участь у діяльності організації брали лише перші. Обов'язковою умовою дійсного членства була щорічна сплата т. зв. «вписового» у розмірі 18 корон. Чисельність товариства поступово зростала, напередодні Першої світової війни воно налічувало близько 200 ветеринарів⁷⁴.

Водночас, у 1886 р. організація розпочала видання фахового часопису «Ветеринарний огляд» («*Przegląd Weterynarski*»), який безперервно виходив щомісяця до липня 1914 р. Редакційний комітет очолив Антоній Баранський (*Antoni Barański*)⁷⁵. Часопис мав на меті інформувати фахівців та всіх зацікавлених про нові технології, прийоми і методи лікування та годівлі домашніх тварин, специфіку їх захворювання, поширення епідемій та боротьбу з ними. Також на його сторінках постійно публікували відомості про особливості організації ветеринарної справи в Галичині і за кордоном, проблеми соціально-правового та матеріального забезпечення різних категорій ветеринарних працівників, функціонування спеціальних навчальних закладів, вакантні посади, новинки наукової літератури з ветеринарії, зміни в галузі державного і регіонального законодавства щодо захисту, продажу, транспортування тварин, торгівлі продуктами тваринництва, організації ветеринарного нагляду тощо.

Одночасно з Галицьким ветеринарним товариством з кінця XIX ст. почали консолідуватись і повітові ветеринари. Вони збиралися до або невдовзі після загальних зборів товариства, обговорювали різні аспекти й труднощі

⁷⁴ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1914*, Lwów 1914, s. 1065–1066.

⁷⁵ *Od Redakcyi*, „*Przegląd Weterynarski*” 1886, nr 1, s. 1.

свої роботи, нові відомості про лікування тварин, організацію санітарної справи⁷⁶. Завдяки постійному діалогу з владою домоглися організації курсів підвищення кваліфікації для державних ветеринарів. Зокрема, у листопаді – грудні 1909 р. такий курс читали у ЛАВ. Під час його відвідування державні ветеринари могли ознайомитися з новими методами лікування тварин, процедурою налагодження санітарного контролю, особливостями обробки продуктів тваринництва (молока, сиру) тощо⁷⁷. Особливо актуальним для державних службовців було питання фінансового забезпечення їхніх удів та сирит. У березні 1900 р., напередодні ухвалення парламентом змін у системі регулювання платні урядовців, галицькі державні ветеринари на загальних зборах ухвалили створити спеціальний фонд допомоги вдовам і сиротам, поповнюючи його 10% від свого запланованого річного додатку до платні⁷⁸.

Наприкінці XIX – початку XX ст. галицькі ветеринари дедалі активніше налагоджували контакти з колегами з інших держав. Однією з форм координації діяльності, обміну досвідом стають міжнародні зібрання фахівців цієї галузі (наприклад, VII Міжнародний ветеринарний конгрес в м. Баден-Баден у 1899 р., IX Міжнародний ветеринарний конгрес в Гаазі у вересні 1909 р.)⁷⁹.

Отже, у другій половині XIX – на початку XX ст. у Галичині відбувалося становлення професійної групи ветеринарів. Цей процес уповільнювали різні перешкоди: негативні стереотипи, що сформувалися у суспільстві навколо професії, проблеми з освітньою підготовкою майбутніх фахівців, складні умови праці, зокрема необхідність обслуговувати великі території із значною кількістю фільваркових і домових господарств, невелике, а іноді й мізерне фінансування тощо. Тому в кар'єрі ветеринарів не були винятком різні службові порушення і дисциплінарні справи. Зростання попиту на фахівців цієї спеціальності зумовило реформування ветеринарної освіти, створення Ветеринарної школи, а згодом і академії у Львові. А це певною мірою вплинуло на чисельне збільшення (у 16 разів) ветеринарів у краї. Подальша консолідація представників цієї фахової групи, засну-

---

⁷⁶ *XV Walne Zgromadzenie galic. Towarzystwa Weterynarskiego. [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 136; *Protokół z XVI Walnego Zgromadzenia członków galic. Towarzystwa Weterynarskiego [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 5, s. 182–184; *Doroczne zgromadzenie galicyjskich weterynarzy powiatowych [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 4, s. 143.

⁷⁷ *Kurs uzupełniający dla weterynarzy rządowych [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1910, nr 1, s. 30–31.

⁷⁸ *Weterynarze rządowi [Wiadomości bieżące]*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 136.

⁷⁹ T. Sochaniewicz, *VII międzynarodowy kongres weterynaryjny w Baden-Baden*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 2, s. 64–70; *IX międzynarodowy kongres weterynaryjny w Hadze*, „Przegląd Weterynarski” 1910, nr 1, s. 31–36.

вання Галицького ветеринарного товариства, спеціалізованого часопису, виступи за покращення соціально-правового та фінансового становища, обмін досвідом з колегами з інших країн сприяло професіоналізації ветеринарів і популяризації їхньої професії.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti m. Lviv:

fond 46 Akademiia veterynarnoi medytsyny u Lvovi, opys 1, sprava 51,

fond 46 Akademiia veterynarnoi medytsyny u Lvovi, opys 1, sprava 29,

fond 46 Akademiia veterynarnoi medytsyny u Lvovi, opys 1, sprava 74.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi:

fond 146 Halytske namisnytstvo, m. Lviv, opys 11, sprava 225,

fond 146 Halytske namisnytstvo, m. Lviv, opys 11, sprava 235,

fond 146 Halytske namisnytstvo, m. Lviv, opys 11, sprava 254,

fond 146 Halytske namisnytstvo, m. Lviv, opys 11, sprava 257.

Źródła drukowane

Kulczycki W., *Wspomnienia z pierwszych lat Lwowskiej Uczelni Weterynaryjnej. Odczyt wygłoszony dnia 5 czerwca 1932 z okazji 50 letniego jubileuszu Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie*, Lwów 1932.

Shukhevych S., *Moje zhyttia: Spohady*, London 1991.

Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielk. księstwem krakowskiem na rok 1870, Lwów 1870.

Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem księstwem krakowskiem na rok 1873, Lwów 1873.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1874, Lwów 1874.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1876, Lwów 1876.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1877, Lwów 1877.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880, Lwów 1880.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1885, Lwów 1885.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1890, Lwów 1890.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1891, Lwów, 1891.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1893, Lwów, 1893.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1895, Lwów 1895.

Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900, Lwów 1900.

- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901*, Lwów 1901.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1902*, Lwów 1902.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903*, Lwów 1903.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1905*, Lwów 1905.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1910*, Lwów 1910.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911*, Lwów 1911.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914*, Lwów 1914.
- Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych* / pod. red. T. Pilata, Lwów 1888, t. XI, zesz. I.

Prasa

- IX międzynarodowy kongres weterynaryjny w Hadze*, „Przegląd Weterynarski” 1910, nr 1, s. 31–36.
- XV Walne Zgromadzenie galic. Towarzystwa Weterynarskiego*. [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 136.
- Austriackie Ministerstwo oświaty...* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 4, s. 148–149.
- „Dilo” 1907, ch. 153.
- Doroczne zgromadzenie galicyjskich weterynarzy powiatowych* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 4, s. 143.
- Ilość koni potrzebnych dla armii...* [*Wiadomości policyjno-weterynaryjne i statystyczne*], „Przegląd Weterynarski” 1887, nr 5, s. 108.
- Konkurs*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 11, s. 351.
- Kurs uzupełniający dla weterynarzy rządowych* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1910, nr 1, s. 30–31.
- Liczba weterynarzy rządowych w Austrii* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 139.
- Od Redakcyi*, „Przegląd Weterynarski” 1886, nr 1, s. 1.
- Pavlykevyh Yvan...* [*Posmertni opovistky*], „Dilo” 1894, ch. 7, s. 2.
- Pavlykevyh Yvan...* [*Posmertni visty*], „Halychanyn” 1894, ch. 9, s. 3.
- Protokół z XVI Walnego Zgromadzenia członków galic. Towarzystwa Weterynarskiego* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1901, nr 5, s. 182–184.
- Reorganizacya studyów i egzaminów lekarskich* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 2, s. 60–61.
- Sochaniewicz T., *VII międzynarodowy kongres weterynaryjny w Baden-Baden*, „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 2, s. 64–70.
- Weterynarze rządowi* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 136.
- Weterynarze wolnopraktykujący* [*Wiadomości bieżące*], „Przegląd Weterynarski” 1900, nr 4, s. 137.

Opracowania

- Blahyi V., *Lvivska Akademiia Veterynarnoi Medytsyny v 1897–1914 rr.: istoriia stanovlennia*, Lviv 2001.

- Blahyi V., *Struktura ta vykladatskyi sklad vyshchyykh shkil Lvova na pochatku XX st.*, „Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii i historychna” 2000, vyp. 35–36, s. 207–220.
- Bujko A., Baran S., „Przegląd Weterynaryjny” jako forma konsolidacji polskiego środowiska weterynaryjnego we Lwowie. *Nie tylko o weterynarii*, „Echa Przeszłości” 2019, t. XX, nr 2, s. 233–247.
- Chrószcz A., Janeczek M., *Weterynaria na ziemiach polskich* [in:] *Historia weterynarii i deontologia*, red. M. Janeczek, A. Chrószcz, T. Ożóg, N. Pospieszny, Warszawa 2012, s. 199–318.
- Dzikowski A., *Political and scientific support for the establishment of the Veterinary School in Lwów*, „Culture – Society – Education” 2020, nr 1 (17), pp. 117–126.
- Finkel L., Starzyński S., *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894.
- Judek J., *Historia szkolnictwa weterynaryjnego w Polsce do roku 1939*, „Życie Weterynaryjne” 2021, t. 96, nr 5, s. 351–362.
- Kadyj H., *Rozwój i działalność c.k. Szkoły weterynaryi we Lwowie od jej założenia w r. 1881 aż do końca roku szkolnego 1893/4*, Lwów 1895.
- Millak K., *Polacy w nauce i służbie weterynaryjnej u obcych*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1957, t. 2, nr 2, s. 293–328.
- Mysak N., *Ukraiński narodni vchyteli ta vchytelky v Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia: profesionaly, hromadiany, osobystosti* [in:] *Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorichni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vyklyky (XX – pochatok XXI stolit): monohrafiia / vidp.* red. I. Soliar; uporiad. M. Romaniuk, Lviv 2018, kn. 1, s. 170–196.
- Mysak N., *Ukraiński suddi v Halychyni naprykintsi XIX – pochatku XX st.: sotsialno-profesiinyi portret*, „Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel” 2020, vyp. 16, s. 17–52.
- Padura M.F., *Zasnuvannia tsarsko-korolivskoi veterynarnoi shkoly u Lvovi*, „Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. Gzhytskoho” 2011, t. 13, № 4 (2), s. 316–331.
- Perenc A., *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Toruń 1936.
- Seifman P., *Dzieje założenia Szkoły Weterynaryi we Lwowie*, Lwów 1886.
- Seifman P., *Zdanie sprawy o Szkole weterynaryi we Lwowie za pięcioletni okres jej istnienia od roku szkolnego 1881/2 do 1885/6 włącznie z podaniem wiadomości dotyczących rokowań o założeniu tego zakładu*, Lwów 1886.
- Sroka S.-T., *Nauki weterynaryjne we Lwowie do roku 1945*, Rzeszów 1999.
- Wróblewski Z., Gamota A., Vyniarska A., Górski T., *140 rocznica otwarcia szkoły weterynaryjnej we Lwowie*, „Życie Weterynaryjne” 2021, t. 96, nr 11, s. 782–789.

Galician veterinarians in the second half of the 19th and early 20th centuries: a social and professional portrait

Summary

The article explores veterinarians as a professional group within the intelligentsia of late 19th and early 20th century Galicia. It highlights the increasing number of veterinary doctors, driven by the growth of animal husbandry in the region's agricultural sector, military needs of the Habsburg Empire, and rising demand for their services. Factors influencing the formation of this professional group are analyzed, including the specifics of their education, social perception, evolving stereotypes, workforce size, professional activities, and economic status, etc. The process of consolidation is also examined, evident in the establishment of a professional association.

Keywords: veterinary doctor, Veterinary Academy in Lviv, professional activities, disciplinary issues, Galicia